

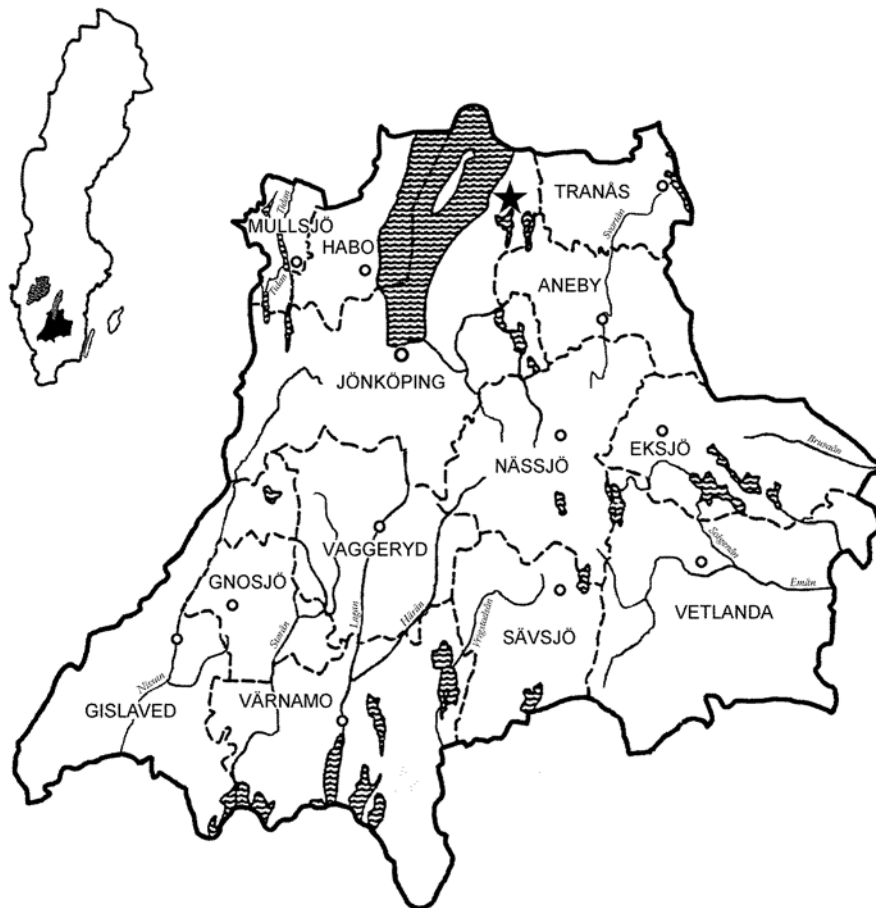
Vretaholm 6:2 och Uppgränna 7:6

Arkeologisk utredning inför etablering av vindkraftverk,
Gränna socken i Jönköpings kommun, Jönköpings län

Vretaholm 6:2 och Uppgränna 7:6

Arkeologisk utredning inför etablering av vindkraftverk,
Gränna socken i Jönköpings kommun, Jönköpings län

Omslag: Torpet vid Långemossen
Rapport och digital bearbetning: Jenny Ameziane
Foto: Jenny Ameziane och Moa Lorentzon
Text om historisk kartanalys: Fredrik Engman
Grafisk design: Anna Stålhammar
Tryckning och distribution: Birgitta Blomkvist och Marita Tidblom

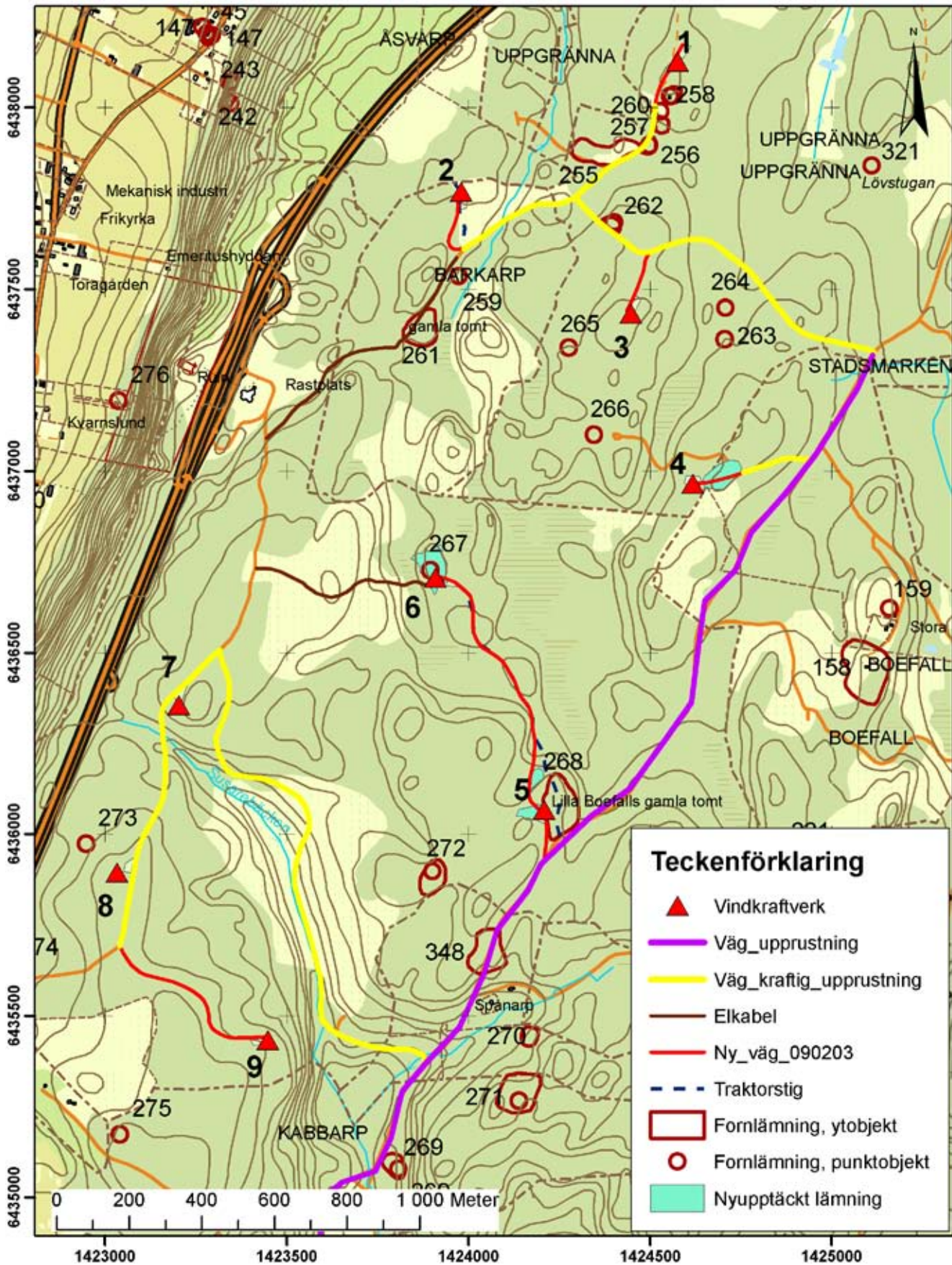
Jönköpings läns museum, Box 2133, 550 02 Jönköping
Tel: 036-30 18 00
E-post: info@jkpglm.se
www.jkpglm.se

Utdrag ur tryckta och ajourhållna ekonomiska kartor är återgivna enligt tillstånd:
Ur karta © Lantmäteriet. Medgivande MS2007/04833.

© JÖNKÖPINGS LÄNS MUSEUM 2009

Innehåll

Inledning.....	5
Målsättning och metod.....	5
Topografi.....	5
Fornlämnings- och kulturmiljö.....	5
Tidigare undersökningar.....	6
Historisk kartanalys.....	7
Resultat och åtgärdsförslag.....	9
Vindkraftverk 1.....	9
Åtgärdsförslag.....	9
Vindkraftverk 2.....	9
Åtgärdsförslag.....	9
Vindkraftverk 3.....	9
Åtgärdsförslag.....	9
Vindkraftverk 4.....	9
Åtgärdsförslag.....	9
Vindkraftverk 5.....	9
Åtgärdsförslag.....	11
Vindkraftverk 6.....	11
Åtgärdsförslag.....	11
Vindkraftverk 7.....	13
Åtgärdsförslag.....	13
Vindkraftverk 8.....	13
Åtgärdsförslag.....	13
Vindkraftverk 9.....	13
Åtgärdsförslag.....	13
Kabeldragningar.....	13
Åtgärdsförslag.....	13
Utvärdering.....	14
Sammanfattning.....	14
Administrativa uppgifter.....	15
Referenser.....	16
Tryckta källor.....	16
Otryckta källor.....	16
Arkiv.....	16
Kartunderlag.....	16
Figur- och tabellförteckning.....	17

FIGUR 1. Utdrag ur digitala fastighetskartan. Vindkraftverken numererade från 1 till 9. Skala 1:15 000.

Inledning

Med anledning av planerad vindkraftsetablering inom fastigheterna Vretaholm 6:2 och Uppgränna 7:6 har Jönköping läns museum genomfört en arkeologisk utredning, etapp 1. Uppdraget påbörjades i februari, men på grund av att en hel del snö föll och låg kvar i området kunde uppdraget inte slutföras förrän i april 2009.

Utredningsområdet utgjordes av nio redan utsedda platser för vindkraftsetablering. Dessa omfattade ca 1 000 m² vardera, alltså totalt ca 9 000 m². Dessutom ingick sex nya vägdragningar av varierande längd, som totalt uppgick till ca 2 kilometer. Av de befintliga vägarna i området ska ca 4,5 km genomgå kraftig upprustning medan den centrala nord-sydliga vägen ska genomgå mindre upprustning (FIGUR 1).

Beställare av utredningen var o2 Vindkompaniet AB genom Jan-Olof Dahlin. Fältinventeringen genomfördes av arkeologerna Jenny Ameziane och Moa Lorentzon. Historisk kartanalys genomfördes av kulturgeograf Fredrik Engman. Fält- och rapportansvarig var Jenny Ameziane, antikvarie vid Jönköpings läns museum.

Målsättning och metod

Målsättningen med den arkeologiska utredningen var att fastställa förekomst av fasta forn- och kulturlämningar samt få indikationer på lämningar som kan vara dolda under markytan. Utredningen bestod av momenten arkivgenomgång, analys av historiska kartor samt fältinventering. Nya lämningar som påträffades i fält mättes in med fält-gps och handdator och beskrevs för införande i FMIS.

Topografi

Det aktuella området är beläget i ett kuperat skogslandskap ca 3 km nordost om Gränna och knappt 3 km norr om sjön Bunn. Vegetationen i området domineras av barrskog, med visst inslag av lövträd. Området är beläget ca 270–280 m.ö.h. Jordmånen utgörs av hela skalan från storblockig morän till finare sandiga partier. Inom området finns också en hel del berg i dagen. I södra delen av området rinner Susarebäcken fram, som har sin avrinning i Bjällebäckeviken i Bunnns norra del. Centralt i exploateringsområdet finns flera mindre sankmarker.

Fornlämnings- och kulturmiljö

Området där de planerade vindkraftverken ska etableras ligger på höjderna ovanför Gränna inte långt från Brahehus och grevskapet Gränna–Visingsö, som förknippas med en rik kulturbygd. En miljökonsekvensbeskrivning (MKB) har gjorts över området, där vindkraftverkens påverkan på bland annat kulturlandskapet satts i relation

FIGUR 2. Arkeolog Moa Lorentzon prickar in fornlämningsens begränsning i handdatorn.

FIGUR 3. Inventeringen görs utifrån flygfoton. De, liksom äldre kartor, är ett viktigt hjälpmedel för att förstå landskapet.

RAÄ-nr	Lämningstyp	Namn
158	sentida bebyggelse	Stora Boefall
159	sentida bebyggelse	Stora Boefall
255	sentida bebyggelse	Åsvarp
256	sentida bebyggelse	Karlberg
257	sentida bebyggelse	-
258	sentida bebyggelse	Änglunda
259	uppgift om sentida bebyggelse	-
260	fixpunkt vid lantmäteri 1765	Lisesten
261	sentida bebyggelse, fossil åker	Barkarps gamla tomt
262	sentida bebyggelse	Smälltorp
263	uppgift om sentida bebyggelse	-
264	uppgift om sentida bebyggelse	-
265	uppgift om sentida bebyggelse	-
266	uppgift om sentida bebyggelse	-
267	sentida bebyggelse, fossil åker	Långmossen
268	sentida bebyggelse, fossil åker	Lilla Boefalls gamla tomt
269	sentida bebyggelse, fossil åker	Orrebo
270	sentida bebyggelse	-
271	sentida bebyggelse, fossil åker	-
272	sentida bebyggelse	Fällan
273	sentida bebyggelse	-
274	sentida bebyggelse	Lappatorpet
275	sentida bebyggelse	Nyhem
348	röjningsröseområde	-

TABELL 1. Förteckning över alla registrerade lämningar i närområdet enligt Fornminnesregistret (fmis) (se FIGUR 1).

till upplevelsen av riksintresseområden för kultur- och naturmiljö. För att vindkraftverken inte påtagligt ska påverka utsiktsskilderna mellan Gränna och Visingsö har de omplacerats efter påpekande från Länsstyrelsen i Jönköpings län (Anmälan av vindkraftanläggning enligt 9 kap. Miljöbalken, Brahehus vindkraftsanläggning).

I området där de nya vindkraftsplaceringarna föreslås utgörs de registrerade lämningarna huvudsakligen av torpmiljöer. Till flera av dem hör också fossila åkrar i form av röjda åkerytor, röjningsröseområden, terrasser och åkerhak.

I den norra delen av området – invid vindkraftverk 1, 2 och 3 – var antalet registrerade torplämningar som flest. Genom Gränna hembygdsförenings torpinventeringar är ett stort antal övriga torplämningar också kända, däribland ett antal soldattorp. På deras hemsida finns en karta med alla av föreningen inventerade torp inprickade (www.grennahembygd.se). Flertalet av dessa är dock inte inregistrerade i Riksantikvarieämbetets sökdatabas för forn lämningar i Sverige (www.fmis.raa.se).

I anslutning till vindkraftverk 5 ligger Lilla Boefalls gamla tomt, med lämningar i form av tre husgrunder. Invid bebyggelselämningen finns ett tiotal röjningsrösen. Lilla Boefall är enligt Fornminnesregistret omnämnt i Per Brahe den yngres jordeböcker från 1638 och 1659. Ortnamnet Boefall är känt sedan 1540 och skrevs då *Boaffalldh*. Förleden *-bod* kan avse en förvaringsbod eller möjligen mansnamnet Boe, medan efterleden kommer från *-fall*, som betyder svedjefall (Agertz 2008, s. 100).

Inte långt från vindkraftverk 2, längs med en planerad kabeldragning, ligger Barkarps gamla tomt. Även den är omnämnd i Per Brahe den yngres jordeböcker.

Ortnamnen Uppgränna och Vretaholm härstammar från 1300-talet och är alltså medeltida konstruktioner. *Uppgrannum* omnämns första gången redan 1314 och består av förleden *upp*, som betyder 'längre bort/upp belägen' från *grannum*, alltså bygden. Och med detta åsyftas den långsmala, låglänta bygden längs med Vätterns strand. Vretaholm var 1333 känt som *Wreetum*, som härstammar från *vret*, en liten inhägnad åker. Efterleden *-holm* lades till ortnamnet först i och med säteribildningen vid 1700-talets slut (Agertz 2008, s. 224 och 229).

Tidigare undersökningar

Inga arkeologiska utredningar eller undersökningar har tidigare gjorts inom eller i närområdet till de planerade vindkraftverken. I närbelägna Gränna har dock Jönköpings läns museum genomfört ett flertal arkeologiska uppdrag.

Gränna stad grundades 1652 av greve Per Brahe den yngre. På platsen fanns sedan tidigare en by med minst åtta gårdar omnämnd som Husaby. De arkeologiska uppdragen i centrala Gränna har genererat en del äldre förhistoriska boplatsspår och fynd.

Hur Grännas historia sett ut under yngre järnålder och tidig medeltid är i dagsläget relativt outforskat, förutom spår av den tidigmedeltida kyrkan under den sentida kyrkan samt två omnämnda runstenar som också påträffats i kyrkan (Cassel 2005, s. 67–68). En runsten står också ännu på ursprunglig plats i Uppgränna. Enligt äldre skriftliga källor ska här också ha funnits gravfält från yngre järnålder i närområdet (Agertz & Varenius 2002, s. 364).

Under 2008 gjordes en arkeologisk utredning i Tuggarp, Gränna socken med anledning av planerad etablering av fyra vindkraftverk i området. Då konstaterades att exploateringen delvis berörde ett soldattorp som var belagt sedan 1600-talets slut då en Hans Israelson bebodde torpet. Jönköpings läns museum rekommenderade att torpet skulle undantas från exploatering (Ödeén 2008).

År 2006 genomförde Jönköpings läns museum en kulturhistorisk förstudie av miljön kring Aranäs gård vid sjön Bunnns norra ände. Då konstaterades att forn- och kulturlämningar från sten-, brons-, och järnålder koncentreras till den uppodlade bygden i Gränna, längsmed Vättern och kring sjöarna Bunn och Ören. Först under nyare tid, från 1050 fram till vår tid, bär även de kuperade skogsbygderna på höjderna spår av mänsklig närvaro (Engman 2006).

Historisk kartanalys

En genomgång av befintligt kartmaterial vid lantmäteriet har gjorts. Flera fastigheter berörs av den kommande exploateringen. Områdets historia är intressant då den kan kopplas till flera historiska skeenden. Dels har vi historien om Brahes grevskap med närheten till Brahehus, uppfört 1657 (Agertz 2008 s 70). Delar av området ingår eller gränsar till Gränna stads stadsmarker. Delar av området tillhörde byn Vreta som 1798 ombildades till säteri (Agertz 2008, s. 229). Inom och i närheten finns flera gårdar som på ett eller annat sätt under historien kommit att läggas öde, och markerna har även brukats av flera torp.

Gränserna i detta område verkar ha förändrats över tid. Det räcker med att titta på de ekonomiska kartorna från 1900-talet för att konstatera detta. Äldre kartmaterial saknas för stora delar av området vilket försvårar tolkningen av ägoförhållandena i området. Möjligen finns andra kartor på till exempel Riksarkivet men i denna utredning har det inte varit möjligt att leta efter dessa.

Av de berörda fastigheterna är det byarna Uppgränna och Vreta som har belägg från medeltid. Övriga berörda fastigheter visar på en stor nyetablering under medeltid. Brahus eller Gussbacka omnämns som nybyggt ödetorp 1540. På dess marker uppfördes Brahehus 1657. Barkarp omnämns 1567 som krononybygge, 1587 som kronotorp och 1688 har gården mantalssatts till $\frac{1}{4}$ kronogård. Boefall omnämns första gången år 1540 som ödetorp, men 1557 anges gården som $\frac{1}{2}$ kronohemman och ett krononybygge. En trolig tolkning

är att Lilla Boefall etablerats och registrerats som nybygge, medan Stora Boefall är det halva kronohemmanet. Spånarp anges 1557 som krononybygge, 1587 som kronotorp och 1688 som 1/2 kronogård. Även Kabbarp anges 1540 som kronotorp (Agertz 2008).

Den äldsta kartan som berör området är en uppmätning av Gränna sockenallmänning från 1744 (06-GRJ-38). Kartan är delvis skadad och berör endast delvis området. På kartan finns de enskilda gårdarna utritade som punkter och mellan Lilla Boefall och Barkarp finns mindre ängsområden och hagar utritade.

Storskifte genomförs på Vretas marker 1765 (06-GRJ-34). Denna karta visar att det berörda området av Vretas marker bestod av utmarker nyttjade som betesmark, där vindkraftverk 6, 7 och 9 planeras. De registrerade torpen, Långmossen RAÄ 267 och Fällan RAÄ 272, finns inte medtagna på kartan. Sydväst om Vretas marker ansluter tre utjordar – Lappetorpet, Husesten och Kabbatorp. Utjordar är intressanta då dessa kan indikera ödegårdar.

En laga skifteskarta upprättas över Stora Boefall 1851 (06-GRJ-168). Denna är mer detaljerad än de tidigare berörda kartorna och vi ser att de aktuella områdena innehåller hagmark, ängsmark och flera torplämningar vid gränsen i väster. En av dessa berörs direkt av den nya vägsträckningen fram till vindkraftverk 4, torpet Gabridstorp (troligen Gabrielstorp), NY 1. Söder om detta ligger torpet Månstorp, vilket dock inte berörs av den planerade exploateringen.

Generalstabskartor upprättas åren 1884 (RAK J243-44-1) och 1887 (RAK J243-35-1). Enligt dessa ser vi att området varit hårt nyttjat av ett flertal torp och Lilla Boefall och Barkarp är fortfarande gårdar i bruk. De tidigare nämnda torpen, Gabridstorp och Månstorp på fastigheten Stora Boefall, är inte medtagna på dessa kartor, däremot finns torpet Långmossen, RAÄ 267, utmärkt.

FIGUR 4. Som framgår av laga skifteskartan över Stora Boefall från 1851, går den planerade vägen vid vindkraftverk 4 rakt genom torpet Gabridstorps marker och platsen där bebyggelsen en gång låg (NY 1). Om den nya vägen istället följer befintlig väg och dras söderut efter gränsen skulle torpet bevaras. Siffrorna 82 och 83 anger åkerytor som vi än idag kan se spår av.

Resultat och åtgärdsförslag

I samband med inventering för vindkraftverksetableringar och sträckningar för nya vägar konstaterades att landskapet domineras av de sentida torpetableringarna. För att underlätta framställningen behandlas de respektive kraftverksplatserna var för sig. Upprustning och breddning av befintlig väg berör ett område med fossil åker, RAÄ 348, men breddningen kommer inte att påverka lämningen nämnvärt.

Vindkraftverk 1

Platsen är belägen i närheten av torpet Änglunda och den så kallade Lise-stenen. Invid vägsträckningen fram mot vindkraftverket finns en murrest. Den bör om möjligt lämnas orörd. Inga övriga lämningar berörs.

Åtgärdsförslag

Ingen åtgärd behövs.

Vindkraftverk 2

Inga registrerade lämningar finns inom ytan för det planerade vindkraftverket. Inga nya upptäcktes heller i samband med utredningen.

Åtgärdsförslag

Ingen åtgärd behövs.

Vindkraftverk 3

Inga registrerade lämningar finns inom ytan för det planerade vindkraftverket. Inga nya upptäcktes heller i samband med utredningen.

Åtgärdsförslag

Ingen åtgärd behövs.

Vindkraftverk 4

Den planerade vindkraftsetableringen är belägen invid en torplämning (NY 1). Intill finns ett tiotal röjningsrösen, ca 3 m i diameter och 0,2–0,4 m höga, stenröjda ytor och terrassbildningar. Vägen fram till vindkraftverket berör den fossila åker som hör till torpet (FIGUR 4).

Åtgärdsförslag

Jönköpings läns museum föreslår att vägen dras runt den fossila åkern, för att skona den från ingrepp. Om det inte är möjligt föreslås en arkeologisk förundersökning i form av en kartering. Lämningen bedöms ha potential för att öka kunskapen om norra Smålands torpbebyggelse.

Vindkraftverk 5

Den planerade vindkraftsetableringen ligger invid Lilla Boefalls gamla tomt. Lämningen består av en lägenhetsbebyggelse i form av ett torp som ödelades under 1900-talets början (FIGUR 5).

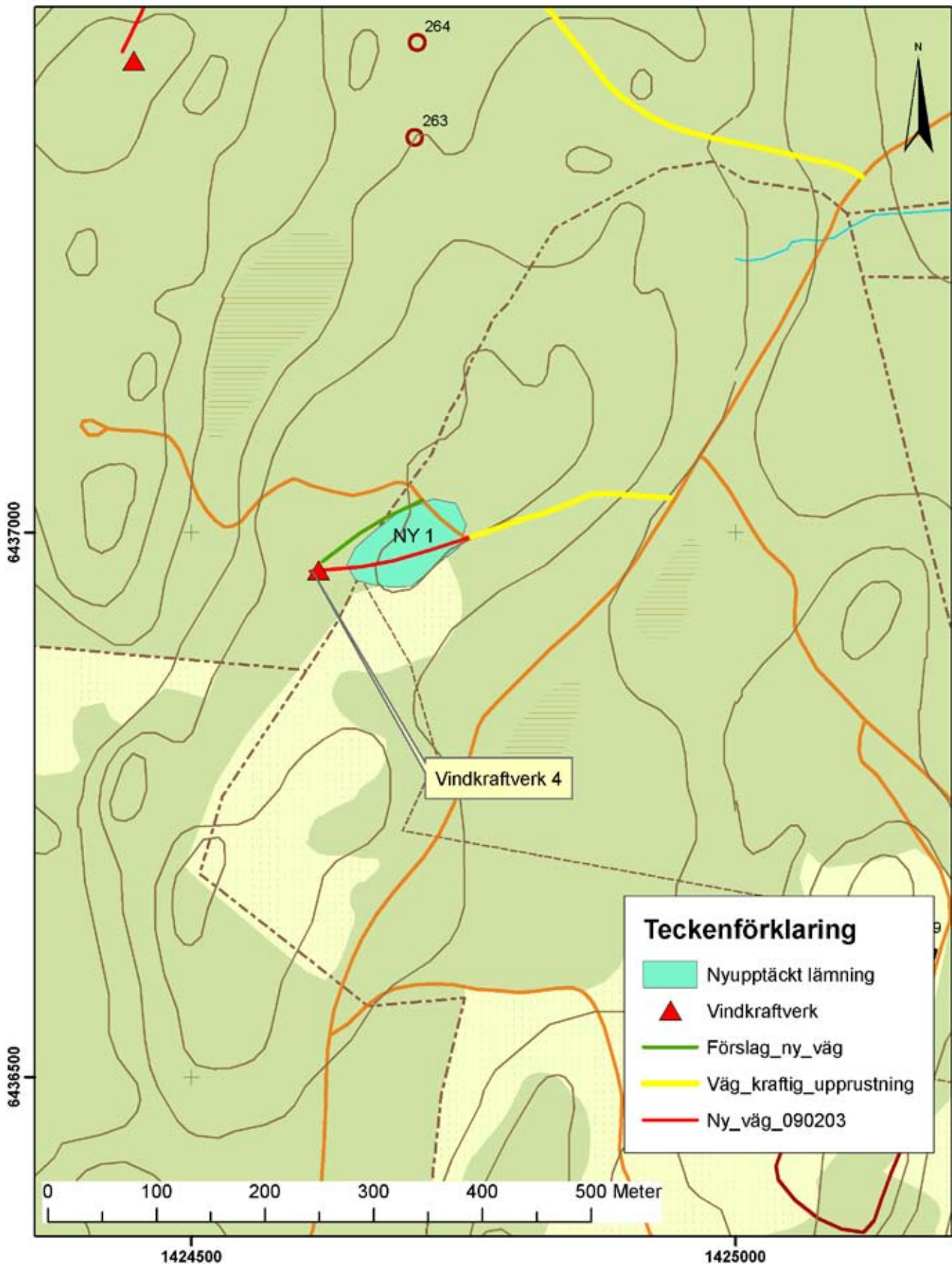
FIGUR 5. Det sentida torpet vid Lilla Boefall övergavs vid 1900-talets början. En berså, fruktträd, spismursröse och ett fallfärdigt ruckel är spår efter bebyggelsen på platsen.

FIGUR 6. Ett av de större röjningsrösen vid Lilla Boefall med stenar upplagda mot ett markfast block.

FIGUR 7. Vegetationen invid Lilla Boefall bestod av manshög sly och ung granskog.

FIGUR 8. Torplämningen med omgivande odlingsmark vid vindkraftverk 4 kan skonas om vägsträckningen ändras något. Skala 1:5 000.

Tomten är omnämnd i skriftliga källor från 1600-talet, den så kallade Per Brahe den yngres jordebok.

I området finns två fossila åkrar bestående av ett tiotal (NY 2) respektive ett femtontal (NY 3) spridda röjningsrösen (FIGUR 6). Majoriteten av dem är ca 2 m i diameter, kraftigt övertorvade, med stenar i storlek 0,3–0,7 m i diameter. Enstaka röjningsrösen är större, ca 4 m i diameter med knytvävsstora stenar i ytan. Röjningsrösen tycks vara placerade i utkanten av åkerytorna. Det är utifrån inventeringen inte möjligt att avgöra till vilken tidsperiod den fossila åkern hör.

Vegetationen i området består av manshög lövsly samt ung gran-skog (FIGUR 7). Undervegetationen består av grästuvor. En del större markfasta block och berg i dagen framkom i området.

Åtgärdsförslag

Jönköpings läns museum föreslår en kartering av den fossila åkern vid en arkeologisk förundersökning innan vindkraftverket uppförs.

Vindkraftverk 6

Vindkraftsetableringen berör den sedan tidigare registrerade lägenhetsbebyggelsen Långmossen, RAÅ 267. I FMIS är den enbart registrerad som ”uppgift om”, vilket innebär att platsen vid registrering endast var känd till namnet. I utredningen kunde dock en mycket välbevarad torplämning konstateras – torpgrund (5 x 7 m) med spismursröse, jordkällargrund, fossil odlingsmark och en äldre väg som ledde fram till torpet (FIGUR 9–11). I spismursröset ligger glas och porslinsrester synliga. Runtom torpet finns en tydlig täppa omgiven av en häck och större lövträd. Invid torpet ligger ett antal röjningsrösen, som består av stenar, ca 0,2–0,5 m i diameter. I de flesta fall är röjningsstenen upplagd mot markfasta block. Naturvärden har också registrerats på platsen (se *Anmälan av vindkraftanläggning*, s. 22).

Åtgärdsförslag

Jönköpings län museum föreslår att kraftverket flyttas bort från torplämningen, eftersom placeringen inom fornlämningsområdet – på torpets odlingsmark och tillfartsväg, stör upplevelsen av lämningen. Hur kraftverket ska placeras bör avstämmas i fält med exploatör och länsstyrelse. Av kartan (FIGUR 12) framgår hur torplämningen med dess ägor sträcker sig. Vindkraftverket bör placeras så att torpet och dess odlingsmark fredas. Eftersom lämningen utgör en helhet och är mycket välbevarad utgör den ett värdefullt källmaterial och kan användas som ett pedagogiskt exempel för att förstå torparnas livsvillkor i äldre tid – för såväl skolklasser som andra besökare. En skylt skulle ytterligare kunna beskriva platsens värde.

Vid inventeringen besöktes även intilliggande höjder. Där framkom dock inget av antikvariskt intresse. Kanske kan dessa höjder fungera som alternativa placeringar för vindkraftverket.

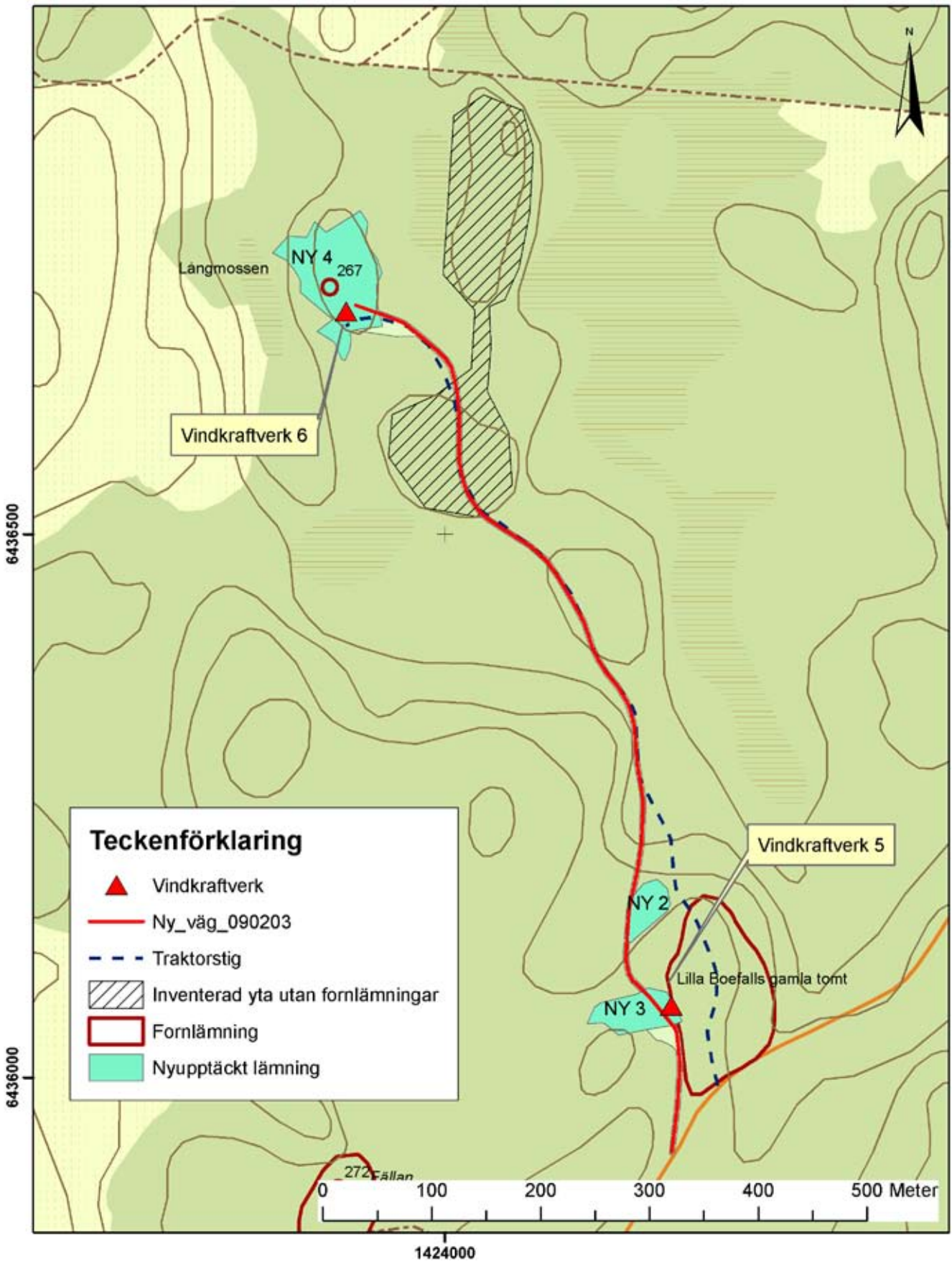
FIGUR 9. Det välbevarade spismursröset, den raserade skorstenen, i torpet RAÅ 267 med porslin och glas synligt i rasmassorna.

FIGUR 10. Husets grundstenar syns tydligt och till vänster skymtar spismursröset.

FIGUR 11. Runtom torpet RAÅ 267 syns en urdikning och en gammal häck.

FIGUR 12. Vindkraftverk 6 bör flyttas något för att skona den välbevarade torpmiljön. Vindkraftverk 5 bör föregås av en kartering. Skala 1:5 000.

Vindkraftverk 7

Det planerade vindkraftverket ligger alldeles öster om befintlig väg. Strax väster om denna ligger torplämningen Moen. Inom det aktuella området finns dock inga lämningar.

Åtgärdsförslag

Inga vidare åtgärder behövs.

Vindkraftverk 8

Platsen för det planerade vindkraftverket ligger alldeles väster om befintlig väg. Inom det aktuella området finns dock inga lämningar.

Åtgärdsförslag

Inga vidare åtgärder behövs.

Vindkraftverk 9

Platsen för det planerade vindkraftverket ligger i skogsmark och en ny vägsträckning kommer att byggas i samband med etableringen. Inga lämningar påträffades i väglinjen, men i sluttningarna vid platsen för det planerade kraftverket syntes flera terrasser. Dessa har tillkommit genom odling i området.

Åtgärdsförslag

Inga vidare åtgärder behövs eftersom vindkraftverket inte påverkar odlingsytorna nämnvärt.

Kabeldragningar

En kabeldragning har planerats alldeles invid Barkarps gamla tomt, RAÄ 261, i närheten av vindkraftverk 2. Gårdstomten är känd sedan 1600-talet och omnämns i Per Brahe den yngres jordebok.

Åtgärdsförslag

Jönköpings läns museum föreslår att elkabeln följer befintlig traktorstig för att minimera påverkan på Barkarps gamla tomt. Om kabelschakt ska göras föreslås en arkeologisk förundersökning för den del av schaktet som passerar den registrerade tomten. Om kabel ska plöjas ned behövs ingen antikvarisk åtgärd.

Länsstyrelsen beslutar om ytterligare åtgärder.

RAÄ-nr	Namn	Lämningstyp	Status	Berör	Åtgärdsförslag	Källa
261	Barkarps gamla tomt	torplämning, fossil åker	R	Kabeldragning	Arkeologisk FU	fmis
267	Långmossen	torplämning, fossil åker	ÖKHL	Vindkraftverk 6	Alternativ placering	fmis
268	Lilla Boefalls gamla tomt	torplämning, fossil åker	R	Vindkraftverk 5	Arkeologisk FU	fmis
NY 1	Gabridstorp	torplämning, fossil åker	ÖKHL	Vindkraftverk 4	Arkeologisk FU	AU

TABELL 2. Kulturlämningar som direkt berörs av exploateringen. R = fast fornlämning, ÖKHL = övrig kulturhistorisk lämning, FU = förundersökning, AU = arkeologisk utredning, fmis = Fornminnesregistret på Riksantikvarieämbetets websida www.fmis.raa.se.

Utvärdering

Inventeringen inför vindkraftsetableringen i Vretaholm och Uppgränna utfördes efter att exploatören redan fastställt de olika vindkraftverkens exakta positioner. Den yta som Jönköpings läns museum skulle inventera utgjordes därför av 1 000 m² vid nio olika kraftverk samt sträckningar för nya vägar och elkablar.

Den arkeologiska utredningen utfördes inom de ytor där vindkraftverk, kabeldragningar och tillfartsvägar planeras. Det kan därför inte uteslutas att det finns okända fornlämningar inom andra delar av området.

Inför framtida vindkraftsprojekt föreslår Jönköpings läns museum därför att en större yta inventeras innan vindkraftverkens positioner fastställs. Kulturhistoriska förstudier av större områden kan ge indikationer på var fornlämningar kan finnas. Om större områden inventeras är det enklare att hitta alternativa lösningar för kraftverkens placering. Områden som är intressanta för kulturmiljön kan på så vis undvikas tidigt i processen.

Sammanfattning

Med anledning av planerad vindkraftsetablering inom fastighet Vretaholm 6:2 och Uppgränna 7:6 har Jönköpings läns museum genomfört en arkeologisk utredning i området. Totalt planeras för nio vindkraftverk som upptar ca 1 000 m² vardera. Dessutom ska befintliga vägar upprustas och elkablar dras.

Vindkraftverk 1–3 och 7–9 påverkar inte någon kulturhistorisk lämning, men vindkraftverk 4–6 påverkar delvis lämningarna i området.

Jönköpings läns museum föreslår att vägens sträckning fram till vindkraftverk 4 ändras något (FIGUR 8), alternativt att en förundersökning i form av åtminstone kartering utförs. För vindkraftverk 5 rekommenderas en arkeologisk förundersökning med kartering av den fossila åkern. Den planerade etableringen av vindkraftverk 6 ligger på odlingsmarken till en mycket välbevarad torplämning – Långemossen, RAÄ 267. Där rekommenderas att en alternativ placering hittas för kraftverket. Kabeldragningarna passerar vid ett tillfälle i kanten av en gårdstomt från 1600-talet – Barkarps gamla tomt. Där föreslås en arkeologisk förundersökning för en begränsad del av sträckan. Några ytterligare åtgärder anser Jönköpings läns museum inte behövs i området.

Administrativa uppgifter

Länsstyrelsens tillstånd: 431-491-09
 Jönköpings läns museums dnr: 32/09
 Beställare: o2 Vindkompaniet AB
 Fält- och rapportansvarig: Jenny Ameziane
 Fältpersonal: Jenny Ameziane, Moa Lorentzon
 Teknisk inmätning: Moa Lorentzon
 Fältarbetstid: 2009-02-05 och 2009-04-07
 Län: Jönköpings län
 Kommun: Jönköpings kommun
 Socken: Gränna socken
 Fastighetsbeteckning: Vretaholm 6:2, Uppgränna 7:6
 Belägenhet: Ekonomiska kartans blad 7E 6e
 Koordinater: x 6435398; y 1423443
 Undersökningsyta: 9 000 m²
 Fornlämningsnummer: RAÄ 261, 267, 268
 Fornlämningstyp: Gårdstomter samt lägenhetsbe-
 byggelse
 Tidsperiod: Nyare tid

Dokumentationsmaterialet förvaras i Jönköpings läns museums arkiv.

Referenser

Tryckta källor

- Agertz, J. 2008. *Om ortnamn i Jönköpings län*. Småländska kulturbilder. Jönköping.
- Agertz, J. & Varenius, L. (red.). 2002. *Om runstenar i Jönköpings län*. Jönköping.
- Cassel, K. (red.) 2005. *Arkeologiskt program för Jönköpings läns museum*. Jönköping.
- Engman, F. 2006. *Kulturhistorisk förstudie. Aranäs. Gränna socken i Jönköpings kommun, Jönköpings län*. Arkeologisk rapport 2006:66. Jönköpings läns museum. Jönköping.
- Ödeén, A. 2008. *Tuggarp 2:3 och 2:6. Inför byggnation av vindkraftverk samt tillfärtsvägar. Gränna socken i Jönköpings kommun, Jönköpings län*. Arkeologisk rapport 2008:80. Jönköpings läns museum. Jönköping.

Otryckta källor

Anmälan av vindkraftanläggning enligt 9 kap. Miljöbalken. Brahehus. Brahehus vindkraftanläggning – maj 2008. Vindkompaniet.

Brahehus vindkraftsanläggning, dnr 2008-1917, 2008-1918. Anmälan om ändrad utformning av vindkraftsanläggning. Vindkompaniet.

www.fmis.raa.se (hämtad 2009-04-08)

www.grennahembygd.se (hämtad 2009-04-07)

Arkiv

Jönköpings läns museums arkiv. Jönköping.

Kartunderlag

06-GRJ-34. Storskifte Vreta by upprättad år 1765. Gränna socken, Jönköpings län. Lantmäteriet <http://www.lantmateriet.se>

06-GRJ-38. Delningskarta Gränna sockenallmänning upprättad år 1744. Gränna socken, Jönköpings län. Lantmäteriet <http://www.lantmateriet.se>

06-GRJ-168. Laga skifte, Stora Boefall upprättad år 1851. Gränna socken, Jönköpings län. Lantmäteriet <http://www.lantmateriet.se>

RAK J243-35-1. Generalstabskartan upprättad år 1887. Rikets allmänna kartverk. Lantmäteriet <http://www.lantmateriet.se>

RAK J243-44-1. Generalstabskartan upprättad år 1887. Rikets allmänna kartverk. Lantmäteriet <http://www.lantmateriet.se>

Figur- och tabellförteckning

Figur 1. Digitala fastighetskartan	4
Figur 2. Inmätning	5
Figur 3. Inventering	5
Figur 4. Historisk karta	8
Figur 5. Torplämning i Lilla Boefall	9
Figur 6. Röjningsröse vid Lilla Boefall	9
Figur 7. Manshög vegetation	9
Figur 8. Karta över vindkraftverk 4	10
Figur 9. Spismursröset vid RAÄ 267	11
Figur 10. Husgrunden väl synlig	11
Figur 11. Den gamla tomten runt torpet	11
Figur 12. Karta över vindkraftverk 5 och 6	12
Tabell 1. Registrerade lämningar i området	6
Tabell 2. Lämningar som berörs direkt av exploateringen	13

Med anledning av en planerad vindkraftsetablering på höjderna ovanför Gränna genomförde Jönköpings läns museum våren 2009 en arkeologisk utredning, etapp 1.

I utredningsområdet finns flera sentida torplämningar som minner om torparnas livsvillkor ända fram till 1900-talets början. Några av dem har anor åtminstone från 1600-talets mitt. Det vet vi utifrån historiska kartor och andra skriftliga källor. Delar av bebyggelsen kan ha etablerats redan under medeltiden. Bynamnen Uppgränna och Vretaholm har funnits åtminstone sedan 1300-talet.

Fornlämningsskildern i trakten visar att de förhistoriska centralplatserna låg i de mer låglänta odlingsbygderna i närheten av Bunn och Vättern. Först under medeltid och framåt verkar skogsbygderna på höjderna tagits i besittning.